

Acta historico-oeconomica. Časopis za ekonomsku povijest. 21 (1). Zagreb 1994. 152 strani.

V tem letniku je objavljenih 6 sorazmerno obsežnih razprav, 3 ocene in poročilo o sodelovanju na 11. mednarodnem kongresu za gospodarsko zgodovino v Milanu 11.–16. 9. 1994.

Ivan Erceg je objavil razpravo *Životni uvjeti stanovništva u Slavoniji i djelom Podunavlja krajem 17. i početkom 18. stoljeća* (str. 7–29). Tak je hkrati tudi naslov (v nemškem jeziku) referata, ki ga je imel na omenjenem kongresu. V njem je strnjeno prikazan postopen izgon Turkov iz Slavonije in Baranje po odločilnem porazu njihove armade pred Dunajem 12. septembra 1683 ter po miru v Sremskih Karlovcih (1699), Požarevcu (1718) in naposled v Beogradu (1739). Seveda v tem več kot 50-letnem obdobju ni bilo miru, temveč vojskovanje s »srečo opotečo«. Opisano je opustošeno gospodarstvo, zlasti kmetijstvo, zdecimirano prebivalstvo, razrušena infrastruktura v začetku obnove v 9. desetletju 17. stoletja in po obnovi osebnosti in materialna negotovost zaradi še prav pogostih turških vpadov, kot tudi težave zaradi novega vzpostavljanja oblastnih struktur, refevdalizacije ter popolne odvisnosti tega območja od dunajske dvorne komore, v nasprotju z željami hrvaških stanov. Opisano je izkoriščanje prebivalstva, ki so ga izvajali donacionalno plemstvo, posebej pa še gosposki in komorni uradniki. Opisana so tudi prizadevanja dvora za rešitev nakopičenih težav z anketnimi komisijami, kar je naposled privedlo do slavonskega urbarja (*Carolina urbarialis regulatio*) leta 1737.

Francoski zgodovinar Jean Claude Hocquet iz Villeneuve d'Ascq. je objavil obsežno razpravo: *La fiscalité du sel au service du pouvoir colonial de Venise en Dalmatie (XVe – XVIe siècles)* (str. 31–71). Sol je med surovinami in pridelki jadranskega območja gotovo na prvem mestu. To izrazito potrjuje razprava, v kateri pisec obravnava in osvetljuje dolgo vrsto poslovnih aktivnosti in odnosov, ki jih je povzročala sol oz. solinarstvo v celotnem tedanjem gospodarskem in družbenem življenju ne samo Benetk, temveč vsega jadranskega območja, prvenstveno pa otoka Paga. Paške soline so za tedanjo dobo dajale velike količine soli. Navržena je tudi diskusija o kolonializmu Beneške republike.

Ivan Erceg je prispeval tretjo razpravo Prilog o gospodarskom stanju u Bakru neposredno nakon pogubljenja Zrinskog i Frankopana (str. 73–84). V njej je opisano sorazmerno ugodno gospodarsko stanje Bakra zaradi lokalne trgovine, trgovine s kopnim in pomorske trgovine od 1550, ko so ga prevzeli knezi Zrinski. To se je radikalno spremenilo po obglavljenju zadnjega kneza Petra 1671 v Wiener Neustadtu, zaradi sodelovanja v magnatski zaroti proti dunajskemu dvoru. Bakar je bil konfisciran v prid dvorne komore že leto prej in tedaj so se začele gospodarske razmere Bakra slabšati. Bakrani so se obrnili na Ogrsko dvorno komoro s traktatom z dne 25. avgusta 1676 (objavljen je v izvirnem latinskem jeziku in hrvaškem prevodu). V njem opozarjajo na svoje težave zaradi zmanjševanja trgovine pri čemer posebno poudarjajo trgovino s Kranjsko.

Financijski proračuni samouprave zagrebačke oblasti za 1927., 1928. i 1929. godinu Mire Kolar-Dimitrijević (str. 85–102). Stjepan Radić je bil 23. februarja 1927 izbran za predsednika oblastnega odbora zagrebske oblasti in po njegovih idejah ter po praktičnih izkušnjah dr. Ivana Krajača so takoj izdelali proračun za to samoupravno enoto, v katerem so skušali reševati socialna vprašanja, ki jih preprosto ni bilo mogoče več tajiti. Proračun za leto 1927 ni bil v celoti realiziran zaradi zmanjšanih prihodkov, proračun za leto 1929 pa ni bil uveljavljen zaradi ukinitve oblastne samouprave. Vpliv teh treh proračunov se je poznal v proračunu mesta Zagreba, banovin in tudi države.

Ista avtorica je objavila razpravo O Ivanu Krajaču i njegovom gospodarskom radu (str. 103–116). Krajač (1877–1945) je bil po študiju pravnik, po osnovni dejavnosti odvetnik v Jastrebarskem, zelo pomemben gospodarski teoretik in praktični gospodarstvenik in od 1925 minister za trgovino in industrijo v štirih vladah (Pašić, Uzunović). Leta 1919 je organiziral Zvezo denarnih zavodov in zavarovalnic Kraljestva Srbov, Hrvatov in Slovencev in bil njen direktor. Zelo kmalu pa se je znašel v opoziciji proti velikosrbski hegemoniji zlasti zaradi nepravilne zamenjave krone v dinarje. Kot minister ni mogel izvesti svojih zamisli zaradi ministrskih uradnikov, članov radikalne stranke, ki so ga ovirali, kjer so le mogli. Razprava je izredno zanimiva, saj prinaša podatke o škodah, ki jih je povzročala napačna državna politika in o mahinacijah pri državnem proračunu. S proglasitvijo diktature je bil Krajač uvrščen med politike, ki jih je policija neprestano zasledovala. Tedaj se je poleg odvetništva začel ukvarjati s planinstvom ter na svoj način tudi z nacionalnim vprašanjem, s trditvami, da sta Istra in Goriška naravna obramba Hrvaške. Zahodna Evropa se mora za svoj relativni mir zahvaliti prav Hrvatom, ki so se kot zid postavili proti vzhodu. Očita Zahodni Evropi, da je izgubila zavest o usodni povezavi s Hrvaško in je dovolila ekspanzijo Velike Srbije. (Ivan Krajač: Istra s Goričkom krajinom. Kontinuitet svietsti i glavna prirodna odbrana Hrvatske. Spremnost br. 111–119. Uskrs 1944). Tudi za prihajajočo socialistično Jugoslavijo je zelo dobro napovedal številne slabe strani v nacionalnem in verskem pogledu. Seveda mu s takimi, kot je videti, velikohrvatskimi in protikomunističnimi stališči ni kazalo doma pričakati partizanov ter se je umaknil proti zahodu, kjer se za njim maja 1945 izgubi vsaka sled.

Mario Manin je objavil Prilog o gospodarsko-socialnim odnosima i demografskim kretanjima v Istri tijekom 18. stoljeća (str. 117–145). Dan je zelo zgoščen pregled nekaterih materialnih dejavnikov, v katerih so živeli podeželski in mestni prebivalci v Istri. Iz tega pregleda izhaja, da je veliko ljudi živel v težkih razmerah, ki so se nekoliko izboljšale po politični stabilizaciji in z izboljšavo higienskih razmer. Demografska gibanja so zelo oscilirala. Delo temelji na literaturi in le na nekaj matičnih knjigah župnije Kaštel.

Jože Maček

Šolska kronika. Zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje. XXVIII, 1995 (4). Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1995. 294 strani.

Nova številka zbornika, obsežna in likovno privlačna, spet prinaša polno zanimivega branja, kajti uredništvu je ponovno uspelo pripraviti vsebinsko raznolik in pester zbornik. Številni pisci člankov prihajajo s fakultet, iz šol, muzejev in arhivov, zato lahko vsakdo, ki ga šolstvo in pedagogika zanimata, najde v zborniku kaj zanimivega in poučnega.

Zbornik se tokrat začneja z novo rubriko, ki nosi naslov *Šola in zbirateljstvo*. Štirje prispevki govorijo o zbiranju arhivskega gradiva in muzealij na šolah ter nastajanju šolskih zbirk. *Matija Žgajnar* piše o šolskih zbirkah muzejskega in arhivskega gradiva in o pomenu pridobivanja teh zbirk v uradne ustanove. *Aleš Gačnik* predstavlja željo po zbiranju kot poseben fenomen, ki je prisoten v vseh obdobjih življenja, prav to željo pa naj zgodovinarji na šolah vzpodbujajo in usmerjajo, ker tako na šolah nastajajo koristne šolske zbirke. *Igor Vodnik* nato konkretno piše o razstavi dejavnosti na Srednji trgovski šoli Maribor od leta 1984 naprej. Na koncu pa *Milan Škrabec* piše o pomenu zbiranja starih razglednic za zgodovino šole in predstavi petnajst razglednic s šolsko tematiko.

V stalni rubriki *Članki in razprave* najdemo raznoliko in pestro vsebino. *Mojca Peček* s Pedagoške fakultete je v članku *Šola kot sredstvo za rekonstitucijo družbenih odnosov* pripravila skrženo drugo poglavje svoje doktorske disertacije. Analizirala je vzroke za nastanek javne šole pri nas iz dveh vidikov, na eni strani želje prebivalcev po osnovni šoli, na drugi strani pa potreb Cerkev in države.

Saša Serše je na podlagi arhivskega gradiva v Arhivu Republike Slovenije predstavila *Obrtno-daljevalne šole na Kranjskem v obdobju od 1872 do 1918*. Zanimiva in poučna je tabela finančnih prispevkov, ki jih je za šole dajala dežela, država in vladar.

Monika Govekar je napisala članek *O pomenu nacionalne vzgoje na Slovenskem v drugi polovici 19. stoletja*, *Elizabeta Hriberšek Balkovec* pa je pripravila nadaljevanje članka iz tretje številke Šolske kronike z naslovom *Avstrijska statistika in gimnazije na Slovenskem 1881–1913*.

Ivanka Zajc Cizelj je na osnovi socialdemokratskih časopisov predstavila odnos in zahteve socialne demokracije do izobraževanja v osnovnih šolah konec 19. in v začetku 20. stoletja.

Bogdan Kolar je napisal članek z naslovom *Zasebna deška ljudska šola v Salezijanskem zavodu na Rakovniku v Ljubljani*. Govori o redovni skupnosti salezijancev, ki je prevzela vodenje prevzgojnega zavoda na Rakovniku, kjer so sprejemali »*mravstveno propadle in v svoji vzgoji res zanemarjene solarje*« in jim dajali osnovno izobrazbo in vzgojo. Osnovna šola je v okviru zavoda delovala od 1902 do 1924. *Tatjana Hojan* je pripravila članek *Nadaljnje izobraževanje učiteljstva od 1918 do 1928*, v katerem nas seznani z dodatnim izobraževanjem učiteljev na raznih tečajih.

V obsežnem članku, katerega nadaljevanje bomo prebrali v naslednji številki, *Ivan Križnar* piše o nemškem šolstvu na Gorenjskem v letih 1941–1945. Na osnovi arhivskega gradiva nemških okupacijskih organov, ki se nahaja v Sloveniji in objavljenih virov je prikazal učnovzgojne namene nemškega šolstva. *Mitja Ferenc* pa se ukvarja z manj znano tematiko o usodah šol na nekdanjem nemškem jezikovnem območju na Kočevskem po odselitvi Kočevskih Nemcev. Članek, ki temelji na arhivskih virih, nas temeljito in podrobno seznani z usodo vsake posamezne šole na tem območju.

V rubriki *Prispevki in šolski zapisi* vzemo vse o jubilejih šol v letošnjem letu, srečamo se z razmišljanji učitelja Slavka Flisa iz leta 1869, preberemo o kroniki ljudske šole v Postojni, spoznamo, kako je potekalo izobraževanje odraslih v ljubljanskih društvih do leta 1918, preberemo marsikaj iz zgodovine gimnazije Celje, pa tudi izvemo, kako se je razvijala dejavnost osnovnošolcev na področju raziskovanja preteklosti od leta 1969 dalje, na koncu pa še najdemo zapis o usodi in življenjski poti učiteljice Zlate Volarič.

Priloga k zborniku, ki je nastala kot predstavitev Šolske kronike na 6. mednarodnem simpoziju šolskih muzejev v Rostocku, je napisana v angleščini in je namenjena tujim raziskovalcem. Mislim, da je zamisel, kako kljub večnim finančnim problemom skromno predstaviti naše delo tujim raziskovalcem, dobra.

Sledijo še stalne rubrike iz muzejskega dela, poročila in ocene.

Tatjana Šenk